

Інтенсивний розвиток інститутів безпосередньої демократії припускає розширення політичної участі громадян у вирішенні питань місцевого значення. Без розвитку реальної активності громадян, без постійного розширення складу осіб, які беруть участь у здійсненні місцевого самоврядування і підвищення його ефективності, інститути безпосередньої демократії в системі місцевого самоврядування залишаться лише формами, які характеризують можливості, а не саму суспільно-політичну реальність.

Підрозділ 4.2.

Соціально-політичні аспекти трансформаційного процесу

Вітман К. М.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доктор політичних наук, професор*

НЕДОЛІКИ АНТИДИСКРИМІНАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ УСУНЕННЯ

Недоліки антидискримінаційного законодавства України неодноразово відзначали правозахисні організації та інститути Європейського Союзу. Європейська комісія проти расизму і нетерпимості – незалежний контрольний орган з прав людини створений при Раді Європи, який спеціалізується на питаннях протидії расизму і нетерпимості, у Третій доповіді по Україні рекомендувала українським органам влади посилити чинне законодавство щодо ненависницьких виявів і злочинів расистського характеру. Зокрема шляхом: імплементації антидискримінаційних норм у законодавство усіх сфер, включаючи зайнятість, освіту, охорону здоров'я; формування законодавчої бази врегулювання статусу біженців, мігрантів, іноземців та осіб без громадянства; застосування політико-правових механізмів стримування зростаючих проявів насильства скінхедів та неонацистів, які створюють атмосферу небезпеки для вихідців з Африки, Азії, Кавказу, Середнього Сходу та євреїв.

З часу прийняття Третьої доповіді кримінальне законодавство проти злочинів расистського характеру в Україні не було посилено й влада досі не вжила вичерпних антидискримінаційних законів у сфері цивільного й адміністративного права. Змін зазнала лише ст. 161 Кримінального кодексу України «Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань» в частині посилення штрафних та каральних санкцій за злочини на ґрунті расової нетерпимості. Тоді як СКРП рекомендувала внести зміни до ст. 161 КК України, по суті, які сприяли б переслідуванню поширення расової ворожнечі та ненависті. Зокрема Європейська комісія проти расизму і нетерпимості пропонувала поширити сферу дії цієї статті на всіх

осіб, що перебувають під юрисдикцією України. Адже ст. 161 КК України посилається лише на громадян України. Інші категорії осіб (іноземці апатриди), що перебувають на території України, не можуть апелювати до неї, в такий спосіб зазнаючи дискримінації.

Міжнародна правозахисна організація Human Rights Watch зазначає, що увага влади до питань антидискримінаційного характеру в 2010 році була суттєво ослабленою навіть порівняно з попередніми роками. У червні було ліквідовано департамент МВС з моніторингу ситуації з правами людини, створений в 2008 році для боротьби із проявами расизму й ксенофобії. У серпні у МВС було ліквідовано також підрозділ з розслідування злочинів на ґрунті міжетнічної ворожнечі. Відтак, офіційна статистика таких злочинів правоохоронними органами не ведеться або не публікується. Незважаючи на те, що українському законодавстві присутність у правопорушеннях та злочинах мотиву расової, національної або релігійної ненависті вважається обтяжуючою обставиною, ця норма практично не застосовується судами, оскільки судді не мають спеціалізованої підготовки розгляду справ за участю чинника міжетнічної ворожнечі.

Таким чином міжнародні організації вкотре вказали на недостатню увагу держави до вирішення етнонаціональних проблем, зокрема до формування законодавчої бази, яка сприяла б їх розв'язанню. Однак навіть у питанні напрацювання антидискримінаційного законодавства з протидії проявам расизму та нетерпимості в українському поліетнічному суспільстві законодавці обрали відмінний від європейських стандартів шлях. Наприклад, Європейська комісія проти расизму і нетерпимості рекомендувала Україні визначити роль Уповноваженого з прав людини щодо розгляду питань, які стосуються проявів расизму та расової дискримінації. У нормативних документах інституту Омбудсмена згадуються завдання щодо запобігання будь-яким формам дискримінації щодо реалізації людиною своїх прав і свобод. Періодично інститут Уповноваженого Верховної Ради з прав людини реалізує програми моніторингу становища національних меншин, у ході яких виявляє і фіксує випадки порушення їхніх прав, а також дискримінації. Однак ця інформація системно не використовується законодавцями для напрацювання правих норм з вирішення проблем національних меншин, мігрантів та інших категорій населення, які найчастіше зазнають дискримінації.

Також Європейська комісія проти расизму і нетерпимості рекомендувала українським органам влади визнати зростання присутності радикальних екстремістських груп в Україні. Комісія у своїй доповіді зафіксувала збільшення проявів насильства расистського характеру, що здійснюється молодими людьми, які належать до організацій скінхедів та неонацистів. Таке насильство спрямоване проти іноземних студентів, шукачів притулку, біженців та іммігрантів, бізнесменів, дипломатів. Навіть українці, які стають на захист жертв нападів расистського характеру або ведуть систематичну боротьбу з цим явищем, також стають мішенню ксенофобських проявів. ЄКПН наголосила, що органи влади не вживають специфічних заходів задля заборони або контролю протиправної діяльності подібних організацій. Визнання факту існування та поширення насильства, що здійснюється неонацистами, є важливим кроком, необхідним для запобігання небезпечній дестабілізації міжетнічного миру та злагоди в Україні. Тим

часом українські посадовці найвишого рівня схильні заперечувати навіть існування організацій скінхедів в Україні.

У зв'язку з цим ЄКРН порадила українським органам влади запровадити відповідний моніторинг діяльності неофашистських організацій у тісному співробітництві з неурядовими та громадськими організаціями; ввести питання боротьби з расизмом і расовою дискримінацією до шкільної програми вивчення прав людини; організувати підготовку працівників системи правосуддя (міліції, прокурорів, суддів, адвокатів) відповідно до національних та міжнародних правових стандартів стосовно злочинів расистського характеру, що дозволить частіше застосовувати відповідні антидискримінаційні статті чинного законодавства.

Європейські інституції пропонують Україні рухатися у своїй етнонаціональній політиці до європейських стандартів боротьби з дискримінацією, нетолерантністю, расизмом та ксенофобією шляхом адаптації до них українського законодавства. Процес адаптації означає необхідність удосконалення національної законодавчої бази всіх сфер шляхом імплементації в неї антидискримінаційних норм. 2010 рік засвідчив, що українські законодавці пропонують боротися з негативними явищами дискримінації за національною ознакою, неофашизму, расизму на політичному, ідеологічному рівні замість повсякденного, хибно тлумачачи рекомендації європейських інституцій.

Хоча вітчизняні та міжнародні експерти неодноразово вказували у своїх висновках на те, що українське антидискримінаційне законодавство, яке встановлює відповідальність за дії, спрямовані на розпалювання міжетнічної, расової ворожнечі, є неповним, фактично не діє, оскільки не застосовується у судочинстві, і потребує негайного удосконалення. Європейська комісія проти расизму і нетерпимості рекомендувала Україні запроваджувати антидискримінаційні норми, які запобігають конкретним, чітко визначеним дискримінаційним діям в кожній сфері життя. Тоді як українські законодавці намагаються запровадити цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність в першу чергу за ідеології, які мотивують на дискримінаційні дії за певними ознаками – нацизм, неофашизм, комунізм. Така позиція суперечить конституційним демократичним засадам української держави. Адже ст. 34 Конституції України гарантує кожному право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію. Відповідно до ст. 23, кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей. Тому законодавчі спроби заборонити громадянам дотримуватися певної ідеологічної течії, навіть тієї, що базується на дискримінаційних засадах, недемократичні, безперспективні і суперечать Конституції України. Відповідальність повинна бути встановлена за конкретні протиправні дискримінаційні прояви.

Мацкевич Р. Н.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
к.політ.н., доцент, доцент кафедри соціальних теорій*

ВПЛИВ ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ НА ФОРМУВАННЯ ЛЕГІТИМІЗАЦІЇ ВЛАДИ

Дієздатність та авторитет влади багато в чому залежать від її соціального визнання та обґрунтування. Таке визнання, по суті, є основним, стратегічним ресурсом будь-якого типу соціальної влади, що й розкриває її суть та призначення. У свою чергу соціальне визнання влади містить у собі два основних компоненти, що становлять його основу: по-перше, усвідомлення пануючим суб'єктом свого права на владу, наявність реальної можливості та здатності здійснювати цю владу; по-друге, сприйняття цієї влади, думка про владу, відношення до неї підвладного суб'єкта, який визнає владу (наприклад, народу або, принаймні, більшої його частини).

Слід зазначити, що позначена формальна сторона соціального визнання влади залишається незмінною на всіх етапах розвитку суспільства. Але зміст інституту соціального визнання влади перетерплює істотні зміни в ході історичного розвитку.

Ретроспективний аналіз дає можливість виділити три основних еволюційних рівні, які проходить у своєму розвитку інститут соціального визнання влади:

1) протосоціальний, який характеризується прикордонним, перехідним станом людини від стадної організації до соціальної. Цьому історичному етапу (рівню) відповідає інстинктивне-біологічне визнання влади;

2) соціально-архаїчний рівень характеризується додержавними формами організації соціуму. Тут визнання соціальної влади здійснюється на підставі традиції, міфів, харизми й т. д.

3) політичний рівень, який характеризується державною організацією суспільства. Тільки цьому рівню притаманний інститут легітимації, який розуміється у сучасному термінологічному значенні.

Легітимність державної влади – це соціальне визнання її права на керівну роль у суспільстві. Влада надзвичайно необхідна для досягнення державних цілей, тому що державне функціонування навряд чи буде ефективним, якщо не дотримуються відповідні правила. Саме тому, що легітимність відіграє важливу роль, уряд прагне обґрунтувати свою владу, опираючись на певні принципи. По суті, суб'єкт, що претендує на владу, намагається створити ситуацію, в якій рішення визнавалися або дотримувалися б добровільно, на основі моральних засад рішень та законів. Державна влада не може розраховувати на тривале існування та ефективну діяльність, спираючись при цьому лише на насильство. Необхідно добровільна згода, скріплена повагою законності.

Жодний уряд не може повністю покладатися на фізичну силу як на гарант згоди з їхньою владою. Шляхом погроз та репресій можна змусити скоритися лише невелику частину громадян, але, зростаючи, опір владі приводить до масової громадської непокорі. Першою передумовою добровільної згоди є тверда впевненість народу в тому, що представники влади мають право займати свої пости, що рішення, які вони розробляють